

PETO POGLAVLJE

Posljedice

Drugi svjetski rat, kao najveći sukob u historiji ljudske vrste, ostavio je mnogobrojne duboke i neizbrisive tragove. Cilj ovog poglavlja je da kroz ponuđene izvore prikaže neke od posljedica rata – počev od broja ranjenih i ubijenih, preko prisilnih migracija stanovništva za vrijeme i poslije rata, do znakova političkih promjena u većini zemalja u ovom regionu.

Zbog ograničenog prostora, neke ratne posljedice samo su marginalno zabilježene, ili čak nijesu ni pomenute. To je slučaj s promjenama etničke strukture stanovništva, ratnim razaranja i poslijeratnom obnovom, kažnjavanjem kolaboranata poslije rata, poslijeratnim političkim promjenama i građanskim ratom u Grčkoj.

Va. Ratni gubici, žrtve rata

V-1. Enver Hodža na mirovnoj konferenciji u Parizu o žrtvama i materijalnoj šteti u Albaniji

Žrtve našeg naroda bile su veoma velike. Od stanovništva koje je brojalo jedan milion ubijeno je 28.000, ranjeno je 12.600, a 10.000 političkih zarobljenika zatvoreno je u Italiji i Njemačkoj; 35.000 je odvedeno na prisilni rad; od 2.500 gradova i sela u Albaniji 850 je razoreno ili srušeno sa zemljom; sve komunikacije, sve luke, rudnici i električna postrojenja uništeni su; opljačkani su naša poljoprivreda i stoka, a čitava naša nacionalna ekonomija je propala. Na drugoj strani, neprijatelj je pretrpio sljedeće gubitke: ubijeno je, ranjeno ili zarobljeno 53.639 Italijana i Njemaca, a oko 100 tenkova i oklopnih kola je onesposobljeno; 1.334 artiljerijska oružja i topova, 1.934 kamiona i 2.855 mašinki oteto je i uništeno, da ne pominjemo uništene ili otete puške, municiju i magacine.

O'Donnell, str. 13

Da li je ovaj izvor sasvim pouzdan? Objasni svoj stav.

► Sl. 50. 17. novembar 1944.

Epopeja e Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare e Popullit Shqiptar, 1939–1944.

Ova slika Bukuroša Sejdinija slavi uspomenu i prikazuje oslobođenje albanskog glavnog grada Tirane od strane partizana.

V-2. Švajcarski novinar o razaranju Podgorice

Podgorica vam pruža sliku užasa! Ta varoš koja je prije rata bila napredna i lijepa, sa 15.000 stanovnika, bombardovana pedeset i dva puta od angloameričkih aviona, formalno je uništena. Iznađeni ugledate ponekog rijetkog stanovnika kako se provlači kroz ruševine, većina ih je u dronjcima, bez obuće, bez osvjjetljenja, i skoro bez hrane, stanuju u ruše-

vinama. S užasom se mora pomisliti kako će ti jadnici zimu provesti.

Selhanović, str. 14

Visoki funkcioner Sekretarijata Lige međunarodnog Crvenog krsta u Ženevi, F. J. Roajon, koji je odmah nakon rata pošetio/posjetio Podgoricu, pisao je kako je Podgorica izgledala tada. U listu *La Tribune de Geneve* (11. oktobra 1945) Roajon je objavio članak „Crna Gora – mala država ojađena ratom“.

Tabele

1. Broj ubijenih u Jugoslaviji, prema nacionalnosti

Nacionalnost	Kočović (1985)	Žerjavić (1989)
Srbi	487.000	530.000
Crnogorci	50.000	20.000
Hrvati	207.000	192.000
Muslimani	86.000	103.000
Slovenci	32.000	42.000
Makedonci	7.000	6.000
Ostali	145.000	134.000
Ukupno	1.014.000	1.027.000

Žerjavić, str. 14, 57

Prvu procjenu broja žrtava iz Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji dala je Komisija za reparacije, koju je osnovala jugoslovenska vlada. Autor te procjene, student matematike (!) Vladeta Vučković dobio je rok od dvije neđelje/nedjelje za izradu i okončanje tog teškog zadatka, zajedno sa uputstvom da „broj mora da bude izuzetan i naučno-statistički zasnovan“. Njegova procjena demografskih gubitaka (koja je uključivala ubijene u ratu, pad nataliteta usljed rata i emigracije) bila je 1,7 miliona, ali u posljednjoj redakaturi taj broj nosi naslov žrtve, u značenju: ubijeni u ratu. Gornja tabela zasniva se na novijim procjenama Bogoljuba Kočovića i Vladimira Žerjavića (srpski i hrvatski autor). Tačnost ovih brojki još se provjerava. Na primjer, Slovenački institut za savremenu istoriju radi na istraživačkom projektu koji već pokazuje da je broj slovenačkih žrtava prećerano/pretjerano nizak. Autori (T. Tominšek, M. Šorn i D. Dubaja) već su identifikovali imena 87.000 žrtava.

2. Grčki gubici za vrijeme Drugog svjetskog rata

	Gubici	Predrat. brojevi	Gubici u %
Ljudski gubici			
Smrti (1940-1944)	475.000	7.335.000	6,5
Materijalni gubici			
Životinje za rad	855.000	2.005.000	42,6
Ovce, svinje, živina	12.305.000	24.840.000	49,5
Šume	5.000 km ²	19.180 km ²	25,0
Vozila (putna, kamioni, autobusi)	11.300	17.200	65,7
Putni mostovi (dužina preko 6 m)			90,0
Željeznica (lokomotive, vagoni itd.)	6.080	6.502	93,5
Željeznički mostovi (preko 10 m)	96	96	100,0
Zgrade	401.000	1.730.000	23,2
Trgovački brodovi (do aprila 1945)	434	583	74,5

„Αι θυσίαι της Ελλάδος στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο“, Ministarstvo za rekonstrukciju, Atina 1946, (Istoria, tom. 16, str. 63)

3. Grčki gubici u trgovačkoj floti za vrijeme Drugog svjetskog rata*

	Grčka flota 1.9.1939.		Grčki brodovi izgubljeni do 2.9.1945		Gubici u procentima	
		Gro tonaža		Gro tonaža		
Kargo brodovi	500	1.766.352				
Putnički brodovi	55	49.995				
Okeanski brodovi	1	16.690				
Razno	21	3.997				
Ukupno	577	1.837.034	432	1.346.520	74,8%	73,3%
Brodovi na jedra i naftu	713	55.057	551	52.634	77,3%	95,4%
Ukupno	1.290	1.892.091	983	1.399.154		

Na početku rata grčka trgovačka flota bila je deveta po veličini u svijetu, tako da je njen puni angažman na strani saveznika od početka rata (čak i prije 28. oktobra 1940) bio važan činilac. Među svim

mornaricama, grčka trgovačka mornarica izgubila je najviši procenat svoje gro tonaže: poslije nje dolazi Velika Britanija sa 54 odsto gro tonaže izgubljene tokom sukoba.

Vb. Migracije za vrijeme i poslije rata

TABELA 4. Izbjeglice u Crnoj Gori 1941–1945.

SREZ	UKUPNO	MUŠKIH	ŽENSKIH
1. Andrijevački	3.319	1.429	1.890
2. Barski	253	113	140
3. Bjelopoljski	495	221	274
4. Kotorski	1.343	602	741
5. Danilovgradski	2.129	949	1.180
6. Durmitorski	876	404	472
7. Beranski	2.515	1.200	1.315
8. Kolašinski	962	543	419
9. Nikšićki	2.099	980	1.119
10. Pljevaljski	1.292	584	708
11. Podgorički	3.434	1.635	1.799
12. Cetinjski	1.899	925	974
TOTAL:	20.616	9.585	11.031

Radoica Luburić, *Društvo Crne Gore u Drugom svjetskom ratu*, Podgorica 1995. str. 74

* Podatke prikupio Hristos E. Ntounias

V-3. Fragment iz izvještaja federalnog službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Njemačke, upućenog čelniku civilne administracije Donje Štajerske, od 30. maja 1941. o masovnim preseljenjima Slovenaca⁶⁸

Najteži proces koji se mora riješiti u Donjoj Štajerskoj sastoji se u tome da se donjoštajersko nacionalno tijelo očisti od stranog slovenskog elementa koji ne može da se podvrgne procesu germanizacije. Ako ponovna germanizacija Donje Štajerske uopšte ima izgleda da uspije, i ako ovaj jugoistočni kraj treba da postane pouzdana granica spram uvijek burnog Balkana, onda lokalno stanovništvo mora da bude oslobođeno od svakog sastojka koji ometa germanizaciju bilo u pogledu rase bilo u pogledu ponašanja. Zadatak Štajerske patriotske asocijacije može da uspije samo ako je teren adekvatno očišćen. Zato se planira deportacija (preseljenje) stanovništva, koja će biti izvedena u četiri faze, i to na način koji se pokazao kao uspješan u sličnim aktivnostima na drugim ponovo zadobijenim teritorijama Rajha (posebno na Istoku).

Istorijske pretpostavke ovih mjera više su nego očigledne. Jasan pogled na stvarne potrebe mora da ostavi po strani sve suviše humane emocije koje su takođe svojstvene njemačkoj prirodi; to je potrebno posebno ako se uzmu u obzir nemilosrdne destruktivne konfrontacije kojima je njemačka nacionalnost bila izložena ovđe/ovdje, u Donjoj Štajerskoj, od strane onih koji sada treba da odu. Deportacije u Srbiju i djelimično u Hrvatsku biće izvedene vozovima sa po oko 1.000 lica. Početak i trajanje akcije (u ovom trenutku planiraju se jedan ili dva voza dnevno) još nijesu određeni.

Ferenc, str. 43

Što je cilj planirane deportacije (preseljenja) stanovništva? Što su bile posljedice ovog plana?

V-4. Izvještaj visokog predstavnika za Ljubljansku provinciju, od 24. avgusta 1942, o programu aktivnosti u regionu

U vezi s povjerljivim dokumentom br. 1362/2, datiranim 16. avgusta, uzimam slobodu da dam skicu programa aktivnosti koje namjeravam da sprovedem u ovoj provinciji. [...]

1. Problem slovenačkog stanovništva može da se riješi na tri načina:

- a. njegovim uništenjem;
- b. njegovom deportacijom;
- c. uklanjanjem opozicionih elemenata, koje bi se moglo sprovesti ostvarivanjem teške, mada pravedne politike homogenizacije, s ciljem postavljanja temelja za korisnu i pravednu kooperaciju. To bi nam dalo mogućnost za asimilaciju, koju je moguće postići samo tokom vremena. Zato moramo da odlučimo koji put hoćemo izaberati.

2. Za masovne deportacije stanovništva moraćemo da koristimo unaprijed pripremljene programe i oni će morati da budu sprovedeni unutar čitave provincije. Bilo bi bolje organizovati radne logore umjesto internirskih logora u kojima ljudi ništa ne rade, nego samo dokono šede/sjede.

3. Za svrhu zamjenjivanja slovenačkog stanovništva Italijanima, mora se utvrditi sljedeće:

- a. kuda će slovenačko stanovništvo biti preseljeno;
- b. đe/gdje će se naći odgovarajuće italijansko stanovništvo, u kojem slučaju treba imati u vidu da su ljudi iz ševernih/sjevernih i centralnih oblasti najpogodniji za naseljavanje na slovenačkim teritorijama;
- c. ako oblast duž granice treba da bude potpuno italijanizovana, treba odrediti njenu širinu (20 do 30 km);
- d. ako cjelokupno slovenačko stanovništvo treba da bude preseljeno, proces treba da počne u oblastima duž granice, đe/gdje Slovenci žive pod Italijom. Moje je mišljenje da bi potpuno, pa čak i djelimično preseljenje slovenačkog stanovništva teško bilo moguće tokom rata.

Ferenc, str. 73–74

⁶⁸ Njemačka je, između dva svjetska rata, smatrala slovenačku teritoriju njemačkom i poslije okupacije htjela je da je formalno pripoji Njemačkoj, kao južnu granicu Rajha. Trebalo je da se to odigra u roku od šest mjeseci (do kraja 1941). Plan je bio da Slovenci budu deportovani ili germanizovani, i da zemlja bude naseljena Njemcima.

🔑 Dok je italijanska „meka“ okupacija bila neuspješna, vojne i civilne vlasti su, slijedeći Musolinijeve instrukcije, preduzele iste mjere kao i Njemci u njihovoj okupacionoj zoni: strijeljanje talaca i masovne egzekucije uhvaćenih partizana, ilegalnih aktivista Osvobodilne fronte, stanovnika mjestâ osumnjičenih za vezu sa oslobodilačkim pokretom, ali i potpuno nevinih ljudi. (U ukupnom periodu italijanske okupacije Ljubljanske provincije, italijanske oružane snage strijeljale su najmanje 416 pojedinaca i 238 grupa sa 1.153 lica, u ukupnom broju 1.569 lica, ne uzimajući u obzir one koje je osudio vojni sud u Ljubljani, kao ni masovne deportacije). Krajnji cilj bio je da se slovenačka nacionalna teritorija „očisti“ i pripremi za naseljavanje italijanskim stanovništvom poslije rata.

? Koje su sličnosti, a koje razlike između njemačkog i italijanskog plana (uporedi ovaj izvor s prethodnim)?

► Sl. 51. Izbjeglice iz Bosne u Srbiji, 1941.

Milošević, *Izbjeglice i preseljenici*, str 246

🔑 Više od 400.000 srpskih izbjeglica sa svih teritorija Jugoslavije našlo je utočište na teritoriji okupirane Srbije.

V-5. Progon njemačke manjine u Rumuniji poslije rata

1. Internaciji podliježu svi muškarci između 17 i 45 godina.
2. Takođe i sve žene između 18 i 30 godina.
3. Nema izuzetaka iz gorepomenutih kategorija, izuzev ako je riječ o ženama sa decom/djecom mlađom od godinu dana i ljudima koji pate od bolesti koja ih onesposobljava da rade. [...]
6. Svi oni koji podliježu pravilima o internaciji moraju biti isporučeni respektivnom Žandarmerijskom puku koji će ih dovesti do mjesta za okupljanje, koje su prethodno odredili policija i žandarmerijske vlasti; treba napomenuti da ta mjesta za okupljanje moraju biti locirana pored željezničke stanice.
7. One koji su podložni internaciji, sami moraju obezbijediti hranu do mjesta okupljanja; od tog momenta nadalje, hranu će im obezbijediti rumunske vlasti (žandarmi i policija) za dva do šest dana, za koje vrijeme moraju da dobiju bar jedan topao obrok dnevno.

Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică (1945), str. 38–39

🔑 Okupacija Rumunije od strane Crvene armije vodila je progonu njemačke manjine u Rumuniji. Mnogi etnički Njemci deportovani su u SSSR. Ovaj dokument br. 32.475-S, koji je izdao generalni direktor policije, sadrži specifikaciju u vezi s internacijom etničkih Njemaca (3. januar 1945).

? Da li je sovjetska okupacija donijela Rumuniji slobodu i demokratiju? Smatraš li da je normalno deportovati ljude samo na osnovu njihovog etničkog porijekla? Da li su oni koji su bili deportovani bili i krivi? Da li se iko zanimao da razdvoji krive, koje treba kazniti, od ostalih? Je li ti poznat ijedan drugi primjer „kolektivne krivice“ iz istorije XX vijeka?

V-6. Lična bilješka britanskog premijera Vinstona Čerčila, adresirana na britanskog ministra spoljnih poslova, u vezi s deportacijom rumunskih građana njemačkog porijekla u Rusiju (19. januar 1945)

Lična bilješka Premijera
Ulica Dauning 10
Vajthol
19. I 1945.

Serijski br. M 91/5

MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA

Čini mi se da zauzimamo veoma aktivan stav protiv deportovanja Austrijanaca, Saksonaca i drugih njemačkih ili kvazinjemačkih elemenata iz Rumunije u Rusiju u svrhu obavljanja različitih radova. Ako se uzme u obzir sve što je Rusija propatila, kao i plani-

rani napadi Rumunije na Rusiju, ogromna vojska koju Rusija u ovom trenutku koristi na frontu, kao i užasni uslovi u kojima žive ljudi u mnogim djelovima Evrope, ne razumijem zašto se govori da Rusija griješi što zahtijeva sto do sto pedeset hiljada ljudi te kategorije, koji će tamo raditi pod zemljom. Moramo, takođe, zapamtiti da smo obećali da ćemo sudbinu Rumunije ostaviti u rukama Rusa. S obzirom na sve što se dogodilo, ne mogu da smatram pogrešnim što Rusi uzimaju Rumune, ma kog porijekla oni bili, da rade za njih u njihovim rudnicima.

Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică(1945), str. 31

Okarakteriši s moralne tačke gledišta stav Vinstona Čerčila. Da li taj stav poštuje ljudska prava koja promovisu Ujedinjene nacije?

► **Sl. 52. Povratak slovenačkih domobrana u junu 1945.**

Slovenačka Domovinska garda osnovana je septembra 1943. u Ljubljani, kako bi se borila protiv Osvobodilne fronte. Organizovali su je Njemci i njeni članovi bili većinom katolici i antikomunisti. Njemci, koji nijesu vjerovali Domovinskoj gardi, zahtijevali su da njeni članovi potvrde svoju lojalnost javnom zakletvom, koja će biti položena na svečanosti na dan Hitlerovog rođendana (20. april 1944). Na kraju rata, članovi Domovinske garde su, zajedno s njemačkom vojskom, odstupili u Austriju, đe/gdje su ih Britanci

razoružali kao njemačke kolaboracioniste. Juna 1945. Britanci su ih vratili natrag u Sloveniju. Između 7.000 i 11.000 ljudi ubijeno je na nekoliko lokacija u Sloveniji. Ti masakri su do 1975. bili tajna za slovenačku javnost. U osamdesetim godinama intelektualci su počeli otvoreno da raspravljaju o masovnim ubistvima, odgovornosti za njih i njihovim mučnim posljedicama. Poslije prvih demokratskih izbora 1990, na Kočevskom rogu, đe/gdje se nalazi najveća masovna grobnica, održana je ceremonija pomirenja.

Vc. Promjene političkog sistema

V-7. Čerčilova ponuda za sporazum o „procentima“⁶⁹

Rumunija	Rusija	90%	
	Ostali	10%	
Grčka	Velika Brit.	90%	
	Ostali	10%	
Jugoslavija		50/50	
Mađarska		50/50	
Bugarska	Rusija	75%	90%
	Ostali	25%	10%

България – своенравният съюзник на Третия райх,
Sofija, 1992, str. 96

► Sl. 53. Atinjani slave dolazak britanske vojske poslije oslobođenja

Istoria, tom 16, str. 101

Može se vidjeti/vidjeti kako britanska i američka zastava vise odmah pored grčke, zajedno sa simbolima EAM-a i Komunističke partije (KKE).

⁶⁹ Podneseno Staljinu 9. oktobra 1944.

⁷⁰ U to vrijeme u Bosni i Hercegovini nijesu sprovedeni demokratski izbori.

V-8. Jačanje vlasti Narodnooslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini

Prijedlog odluke o osnivanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine kao najviše zakonodavne i izvršne vlasti federalne jedinice BiH

1. jul 1944.

Član 1

Pozivajući se na slobodno izraženu volju naroda u Bosni i Hercegovini⁷⁰ i u skladu s odlukama donijetim na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu 29. i 30. novembra 1943, Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine proglašava sebe najvišim organom državnog autoriteta u Bosni i Hercegovini, kao ravnopravnoj federalnoj jedinici u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Zgonjanin i dr. (ur.), str. 399

Key Tokom 1944. partizanske trupe konsolidovale su svoj autoritet u cijeloj Jugoslaviji, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. U odlukama Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine možemo vidjeti/vidjeti kako se sistematski radilo da se ostvari komunistički monopol vlasti poslije rata.

? Komentariši činjenicu da izvor pominje „slobodno izraženu volju naroda“ iako u Bosni i Hercegovini nijesu sprovedeni demokratski izbori. Postoji li sličan primjer u tvojoj zemlji?

V-9. Maja 1945. Josip Horvat, novinar i historičar, posmatra odlazak ustaša i dolazak partizana u Zagreb

8. – Prošetao kroz Tuškanac. Putem sam se smijao kao dijete – četiri godine i mjesec dana nisi onuda smio prolaziti. Na toj sitnici osjetio sam da je došla sloboda, da ulazimo u nov život. Tako je čudno

kod srca, mozgom čovjek ne kapira da je nestalo straha. [...]

9. – Gradom još prolazi pridošla vojska, sva razderana, ali sjajno naoružana, pravi borci. [...] *A propos* poderani i zamazani borci: kolika su laž slikarske kompozicije ratnih scena – ratnici su uvijek na njima čisti, dotjerani, počešljani i izbrijani – to više nije ni idealiziranje, ni stiliziranje – pusta glupavost.

14. – Loše spavao zbog silne vrućine. Bio u mame i na šetnji. Pozvali me u HIBZ (*Hrvatski izdavački bibliografski zavod*) ispuniti osobne podatke. Tamo je raspoloženje uglavnom nužno. U HIBZ-u je postavljen kao komesar neki učitelj, koji u stvari nema pojma. S Fricikom se vratio kući, gdje je došlo do par časaka panike, jer su nekakvi uniformirani ljudi odveli Cigu; ali incident se svršio sretno, pušten je nakon pola sata. Jedino je stradao neki njegov sanduk s finim alatom.

Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu*, str. 229–331

? Što misliš o akcijama nove, partizanske vlasti, kakve su opisane gore? Da li je prema tvom mišljenju Horvat autocenzurisao svoj dnevnik?

► **Sl. 54.**
Partizani ulaze u Zagreb 8. maja 1945.

Muzej grada Zagreba

? Opiši fotografiju: da li je očigledno da fotografija pokazuje istorijski događaj? Zašto je glavni zagrebački trg prazan?

Sl. 55. Miting na Trgu bana Jelčića, maja 1945, pošto su partizani preuzeli vlast

Galerija Državnog arhiva, Zagreb

? Zašto je glavni gradski trg bio prepun ljudi nekoliko dana pošto su partizani ušli u Zagreb? Što su bili mogući motivi njihovog dolaska na miting koji su organizovale nove vlasti?

V-10. Fragment iz izvještaja o sastanku Bugarske radničke partije (komunista), na kojoj je raspravljano o presudama izrečenim članovima bivšeg režima

20. januar 1945.

Dnevni red: Razmjena ideja i mišljenja o presudama u dva procesa. [...]

Ministar Minčo Najčev: Drugovi narodni tužioci rade na potpuno pogrešan način. Oni traže najteži zločin, a onda, u odnosu na njega, ostale zločine stepenuju kao lakše. Oni hoće smrtnu kaznu samo za one najkrivlje, a za ostale (koji nijesu toliko krivi u poređenju s prethodnima) hoće lakše presude. Oni ne traže dokaze koji bi bili dovoljni da se dokaže da postoji ozbiljan zločin koji mora biti kažnjen smrtnom kaznom, nego traže one druge, koji su načinili teže zločine.

Georgij Čankov: Naši tužioci ne postupaju na način na koji to čine ljudi kojima je stalo da posijeku tu kamarilu, nego kao ljudi koji stoje po strani od svekolike borbe koju vode Bugari, i samo mjere krivicu. Naši tužioci ne postupaju kao ljudi koji traže

makar i najmanje dokaze kojima bi se utvrdilo da su ti kriminalci krivi...

Trajčo Kostov: Nikako ne možemo da se složimo s načinom postupanja naših drugova tužilaca. Ja predlažem: za regente – smrtna kazna, za svu trojicu... Za savjetnike – Sevova i drugu četvoricu – smrtna kazna... Za prvi kabinet Filova – jasno je – smrt. [...]

Za drugi kabinet Filova: isto. [...]

Sprovesti.

Хрестоматия по История на България 1944-1948, Sofija 1992, str. 484-485

? Na koji se način donose presude – na osnovu stvarne krivice, ili na osnovu nekog drugog mjerila? Jesu li političke vođe nadležne da donose takve odluke, ili to treba da čine relevantne sudske institucije?

V-11. i V-12. Izvodi iz izvještaja ministra pravde dr Minča Najčeva Nacionalnom komitetu Otadžbinskog fronta o broju ljudi kojima je Narodni sud Bugarske izrekao presudu

[...] Od 23. decembra 1944. do 31. marta 1945. Narodni sud sudio je u 145 slučajeva sa 10.907 optuženih. Oni su osuđeni sljedećim kaznama: 2.680 – osuđeno na smrt; 1.921 – doživotna kazna; 1.376 – 19–20 godina zatvora; 962 – 15 godina zatvora; 727 – 10 godina; ostalih 3.241 – manje od 10 godina. Imovina gotovo svih osuđenika konfiskovana je.

Manov, str. 21

Britanski memorandum u vezi sa suđenjima i izvršenjem presuda protiv takozvanih ratnih zločinaca u oslobođenim i satelitskim zemljama

Britanska ambasada u Vašingtonu, 31. mart 1945.

[...] 2. Iako su lica koja su kažnjena smrtnom kaznom u nedavnim procesima u Bugarskoj svrstana u „ratne zločince“, očigledno je na osnovu optužnica i drugih okolnosti u vezi sa suđenjima da su ta suđenja u stvari političkog karaktera. U ovu svrhu donesen je specijalni *ex post facto* zakon. Koristi se prilika

da se uklone mnogi političari koji su neprijateljski raspoloženi prema onima koji su sada na vlasti.

3. Takva čistka, mada je izvedena djelimično, lako će uzrokovati vakuum u političkom životu zemlje, omogućavajući tako određenoj jednopartijskoj vladi da preuzme vlast i ustanovi diktaturu.

България своенравният съюзник на Третия райх, Sofija 1992, str. 222–223

? Ako znaš da broj osuđenih na smrt u nirnberškim procesima iznosi nekoliko desetina, a da je broj osuđenih u Japanu čak i manji, kako objašnjavaš veliki broj smrtnih presuda koje je donio Narodni sud u Bugarskoj? Kako je Britanska ambasada u Vašingtonu komentarisala ova suđenja?

► Sl. 56. Topao doček makedonskih vojnih, političkih i državnih vođa u oslobođenom Skoplju (13. novembar 1944)

V-13. Fragment koji opisuje invaziju Crvene armije na Bugarsku i preuzimanje vlasti od strane Otadžbinskog fronta

Četiri i po decenije je 9. septembar 1944. slavljen kao „antifašistički narodni ustanak“ i „socijalistička revolucija“. U stvari, bio je to državni udar uz pomoć druge zemlje, čija je vojska ušla u Bugarsku pošto nam je objavila rat. U Bugarskoj ni metak nije ispaljen protiv Staljinove Crvene armije. Naprotiv, ona je pozdravljena dobrodošlicom, kao naš osloboditelj...

Gerilci su trijumfalno počeli da izlaze iz šumâ, da silaze u gradove i sela, mašući crvenim zastavama i uzvikujući parole: SMRT FAŠIZMU, SLOBODA NARODU! Najčešće korišćena riječ tih dana bila je SMRT!

[...] Nije bilo nikakvog ustanka, jer je vlada Otadžbinskog fronta uzela vlast bez krvoprolića. Ali, upravo su oni, novi ljudi na vlasti, počeli da prolivaju krv.

Od prvog dana svoje vladavine. Sve se to odigralo uz prećutnu saglasnost „bratuški – braće“ (Rusa).

Manov, str. 11–12

? Kako ovaj autor gleda na promjenu režima? Koja je uloga Crvene armije u ovom događaju, na jednoj strani, i partizana i Otadžbinskog fronta, na drugoj? Kako pobjednici to predstavljaju?

► **Sl. 57. Beograđani pozdravljaju bugarsku vojsku**

key „Neka živi bratska bugarska vojska“ – tako su Beograđani pozdravili svoje sušede/susjede. Do septembra 1944. Bugarska je bila saveznik Centralnih sila i pod okupacijom je držala značajne djelove Srbije i Makedonije. Poslije toga pristupila je antihitlerovskoj koaliciji i zajedno sa jugoslovenskim partizanima i djelovima 3. ukrajinskog fronta borila se na jugoslovenskoj, mađarskoj i austrijskoj teritoriji.

? **Opšta pitanja za potpoglavlje Vc**

Kakve su se političke promjene odigrale u tvojoj zemlji poslije Drugog svjetskog rata? Da li su se ikakve druge velike političke promjene odigrale u decenijama koje su uslijedile i iz kog razloga? Uporedi svoju zemlju sa sušednim/susjednim zemljama.